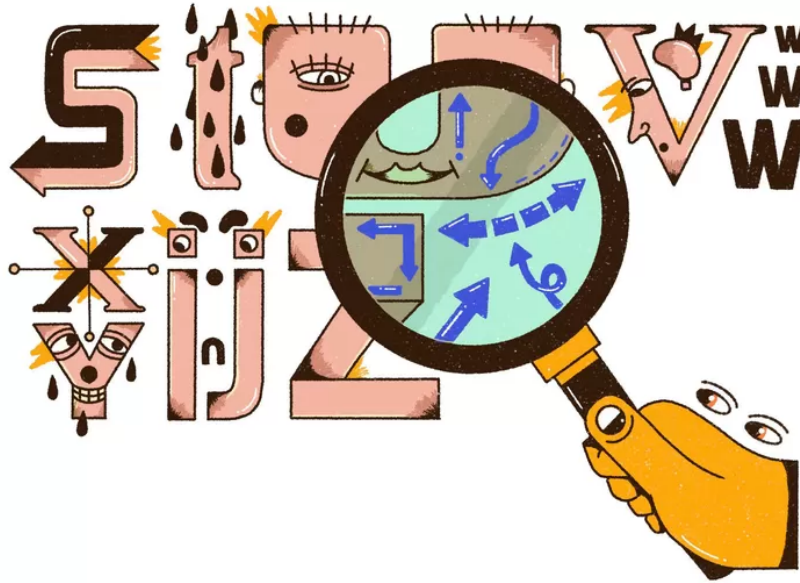

Interview Diedrik van der Wal

Hoogste tijd voor een alfabet van 27 letters, zegt letterfreak Diedrik van der Wal

Beeld Mart Veldhuis

Waarom hangt de buik van hoofdletter D naar rechts, en die van de kleine d naar links? Dat soort intrigerende vragen beantwoordt Diedrik van der Wal in zijn alfabetboek, genomineerd voor de Taalboekenprijs 2021.

Sander Becker 26 september 2021, 21:20

Je mag hem gerust een letterfreak noemen. Diedrik van der Wal is verzot op letters. Hun schriftelijke en gedrukte vormen, hun klankvariatie, hun ontstaansgeschiedenis: het is een uniek universum waar hij graag in ronddwaalt. Gedreven door zijn fascinatie schreef hij het boek *Alles begint met A*, dat nu genomineerd is voor de Taalboekenprijs 2021. In dit vlot geschreven werk schetst hij van elke letter uit het Nederlandse alfabet een vermakelijk en leerzaam portret vol anekdotes en wetenswaardigheden. Zo vertelt hij over de herkomst van het puntje op de i, over de Rotterdamse ‘natte t’ (thering, thakke), over de 22 verschillende manieren om de ‘r’ uit te spreken en over de

verborgen hang naar seksuele avontuurtjes die grafologen menen op te maken uit handgeschreven g's met diepe onderlussen.

Maar liefst tien jaar heeft hij aan zijn alfabetbundel gewerkt – of eigenlijk zelfs twintig, als je alle voorbereiding meetelt. In 2008 bracht hij al eens een zogeheten één-letterwoordenboek uit, een verzameling termen en uitdrukkingen met woorden van slechts één letter. Onder het lemma R plaatste hij bijvoorbeeld het symbool van de R in een cirkeltje (registered trademark) en 'de R in de maand'. "In mijn woordenboek wilde ik al graag voor elke letter een inleidende tekst schrijven", legt hij uit. "Maar ik kwam zoveel leuk materiaal tegen dat ik dacht: daar zit een tweede boek in."

Het klinkerloze oeralfabet van de Feniciërs

Zijn fascinatie voor letters ontstond op de basisschool. Zodra hij leerde schrijven en lezen, raakte hij betoverd. "Ik vond het magisch dat je met zulke kleine tekentjes alles kon noteren wat je wilde", verklaart hij. "Ik hou van lezen en van taal, ik omring me graag met boeken. Daarom voel ik me zo thuis in bibliotheken en archieven."

Van der Wal werkt als bibliothecaris bij het Meertens Instituut, dat gespecialiseerd is in cultureel en taalkundig onderzoek. Hij zit er dicht op allerlei geweldig bronmateriaal. Wetenschappelijke artikelen over fonologie en taalvariatie, oude boeken over middeleeuwse handschriften en letterontwerpen: hij heeft het grotendeels binnen handbereik.

Als je je eenmaal in letters verdiept, vertelt hij, gaan er werelden voor je open. Je komt terecht bij de Feniciërs, die een volledig klinkerloos oeralfabet gebruikten. Bij de Grieken, die de klinkers toevoegden. En vervolgens bij de Etrusken, Romeinen en middeleeuwers, die elk hun eigen draai aan het alfabet gaven.

Het intrigerende zit vaak in de details. Waarom wijst de buik van hoofdletter D bijvoorbeeld naar rechts, terwijl de kleine d juist naar links uitpuilt? Buitengewoon merkwaardig. De P en de p kijken wél in dezelfde richting. En de B heeft weliswaar één ronding meer dan de b, maar ook dit letterpaar bolt keurig dezelfde kant op.

Buikenraadsel

Van der Wal raakte in de ban van dit buikenraadsel en dook de literatuur in. Tot zijn grote vreugde stuitte hij na flink wat zoekwerk op de oplossing, in een boek uit 1909 van de Britse classicus Frank Frost Abbott. Die laat in een reconstructie overtuigend zien hoe de oorspronkelijke, Romeinse hoofdletter D is veranderd in een d. Zijn theorie: met hun monumentale vormen waren Romeinse tekens weliswaar prima geschikt om in steen te beitelen, maar ze werkten minder goed op papyrus of perkament.

Vanaf het begin van de jaartelling zochten schrijvers daarom naar vormen die sneller en lekkerder krasten. Ze bogen de stok van de D een beetje krom en maakten de bolle lijn juist wat rechter (zie afbeelding). “Zo verschoof de buik van rechts naar links”, zegt Van der Wal. “Fascinerend, toch?”

Al even grappig is het verhaal achter het puntje op de i. Van oorsprong h ad de i helemaal geen puntje; het was een koploos streepje. Dat veranderde in de twaalfde eeuw door de opkomst van het gotische schrift. Dit lettertype was vooral ontworpen om veel tekst op een pagina te kunnen proppen, zodat boeken een handzamer formaat kregen.

Maar het nadeel was dat de  enbenige i snel wegviel tussen de meerbenige m en n. Om de i herkenbaar te houden, plaatsten monniken er een liggend streepje boven. In de 14de eeuw werd dit hulptecken een puntje, de zogeheten tittel. En doordat deze ontwikkeling werd overgenomen door de vroege boekdrukkers, geldt de i met punt sindsdien als standaard.

27 in plaats van 26 letters

Opmerkelijk is dat Van der Wals alfabet 27 letters telt in plaats van 26. Hij voegt de ij als zelfstandige letter toe, direct na de y. Wat hem betreft neemt de rest van Nederland en België deze keuze over. “De ij is uniek voor het Nederlandse taalgebied”, zegt hij. “Je kunt natuurlijk stellen dat het gewoon een combinatie is van de i en de j, zoals de oe een samenstelling is van de o en de e. Maar waarom schrijven we de IJ dan al eeuwenlang als een dubbele hoofdletter, en de Oe niet? Mensen v oelen de ij als een aparte letter.”

De ij is bovendien lange tijd verwisselbaar geweest met de y, bijvoorbeeld in bijna/byna. Als de y een letter is, waarom de ij dan niet? En nog iets: de Denen hebben hun alfabet verrijkt met de  , de Zweden voegden de   toe en de Duitsers de   – dan mogen wij ook best iets eigens erin zetten.

In 1995 hebben de makers van de Van Dale-woordenboeken al eens geprobeerd om het Nederlandse alfabet uit te breiden met de ij. Hun pleidooi veroorzaakte zo veel ophef dat de kwestie werd voorgelegd aan de Taaladviescommissie van de Nederlandse Taalunie. Daarna is er nooit meer iets van vernomen, zegt Van der

Wal. Of zijn hernieuwde pleidooi effect zal hebben? Hij verwacht er weinig van. “Het punt is dat Nederland, anders dan bijvoorbeeld Duitsland of Spanje, geen centrale alfabetautoriteit heeft om dit soort knopen door te hakken. Het zal wel weer bij kibbelen blijven.”

De omstreden status van letters

Overigens zijn er meer letters die in het verleden een omstreden status hadden. De j, ontstaan als een i met staartje, is lang als een aanstellerige i beschouwd; tot ver in de 19de eeuw stonden woorden als ‘juweel’ of ‘jenever’ in veel woordenboeken onder de i.

Ook de h gold eeuwenlang als betwist, want was het eigenlijk niet meer een loze ademtocht dan een letter? Een ruisje van niks, nauwelijks het noteren waard? Moderne taalkundigen zien er om allerlei redenen wel degelijk een letter in, ook al wordt hij – vooral in dialecten – soms vrijwel niet uitgesproken.

Neem het weerbericht van het NOS-achtuurjournaal. Daarin komt geregeld de ‘buiengeit’ voorbij, terwijl de autocue vermoedelijk ‘buiigheid’ vermeldt. Zit die buiengeit eenmaal in je oren, dan blijf je hem keer op keer horen, behalve uiteraard als Gerrit Hiemstra een stralende dag voorspelt – hét bewijs dat de letter h er echt mag wezen.

De andere genomineerden

Naast Diedrik van der Wal zijn er nog vier genomineerden voor de Taalboekenprijs 2021:

- historisch taalkundige Nicoline van der Sijs met *Taalwetten maken en vinden. Het ontstaan van het Standaardnederlands*
- vertaler en variatielinguïst Miet Ooms met *Buurtaal. Praktische gids voor het Nederlands in België en Nederland*
- taalhistoricus Ewoud Sanders met *Helder mij even op. De beste WoordHoeken uit NRC*
- hoogleraar taalkunde Jan Pekelder met *Het taaldier mens. Over de oorsprong, geschiedenis en gebruik van taal*

De prijs (3000 euro) is een initiatief van het Genootschap Onze Taal, het Algemeen-Nederlands Verbond en dagblad *Trouw*. Hij wordt uitgereikt op 2 oktober, aan het begin van de Week van het Nederlands. In 2019 won Gaston Dorren met zijn boek *Babel*, vorig jaar ging de prijs naar *15 eeuwen Nederlandse taal* van Nicoline van der Sijs.